

UOT 34:342.7 Konstitutsiya hüququ, s.157-162

BEYRƏK TANRIVERDİLİ

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik
Akademiyasının “Hüquq” kafedrasının magistrantı*

E-mail: beyraktanriverdili@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.64498/WXQG6857>

MƏHKƏMƏ HAKİMİYYƏTİNİN FORMALAŞDIRILMASINDA QANUNVERİCİLİK HAKİMİYYƏTİNİN ROLU: NƏZƏRİ VƏ PRAKTİK ASPEKTLƏR

Açar sözlər: hakimiyyətin bölgüsü prinsipi, qanunvericilik hakimiyyəti, icra hakimiyyəti, məhkəmə hakimiyyəti, məhkəmə-hüquq islahatları.

Keywords: principle of separation of powers, legislative power, executive power, judiciary, judicial and legal reforms.

Anahtar kelimələr: kuvvetler ayrılığı ilkesi, yasama erki, yürütme erki, yargı, yargı ve hukuk reformları.

Ключевые слова: принцип разделения властей, законодательная власть, исполнительная власть, судебная власть, судебно-правовая реформа.

Müstəqil Azərbaycanın banisi Ulu Öndər Heydər Əliyev hakimiyyətə gəldikdən sonra hüquqi dövlət qurulması istiqamətində mütərəqqi addımlar atılmış, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası qəbul edilmiş və məhkəmə-hüquq islahatları həyata keçirilmişdir. Ümummili Lider 1998-ci ildə Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin yubiley tədbirində çıxışında bildirmişdir: “Hər bir ölkədə hüquqi dövlətin əsas dayaqlarından biri də məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyidir”. Bu müdrik kəlam hüquqi dövlətin təməlini təşkil edən hakimiyyətin bölgüsü prinsipinin əsas qayəsini özündə ehtiva edir. Belə ki, hakimiyyətin bölgüsü prinsipinə görə qanunvericilik, icra və məhkəmə hakimiyyətləri bir-birindən müstəqil şəkildə fəaliyyət göstərməlidir.

Hər bir hüquqi dövlətdə hakimiyyətin bölgüsü prinsipinin təmin edilməsi hakimiyyətin bir əldə cəmlənməsinin qarşısını almağa və ayrı-ayrı hakimiyyət qolları arasında qarşılıqlı tarazlıq yaratmağa xidmət edir. Məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılmasında qanunvericilik hakimiyyətinin iştirakı bu müstəqilliyi pozmadan həyata keçirilməli, hüquqi mexanizmlər vasitəsilə məhkəmələrin qərəzsizliyi və siyasi təsirlərdən uzaq fəaliyyəti təmin edilməlidir.

Siyasətlə sıx bağlı olan qanunvericilik hakimiyyətindən, habelə siyasətdə iştirak edən

partiyalar tərəfindən təzyiqə məruz qalan bilən icra hakimiyyətindən fərqli olaraq məhkəmə hakimiyyətinə istənilən siyasi təzyiq istisna edilir. Məhkəmə konkret işə baxıb qərar qəbul edərkən qanundan və öz hüquq düşüncəsindən kənar siyasi və ya hər hansı başqa motivləri rəhbər tutmamalıdır [2, s. 383-384]. Başqa sözlə, məhkəmə hakimiyyəti qanunvericilik və icra hakimiyyətləri qarşısında müstəqil olmalıdır. Bununla əlaqədar qanunvericilik və icra hakimiyyətləri arasında olan koordinasiya vasitələri qanunvericilik hakimiyyəti ilə məhkəmə hakimiyyəti arasında ola bilməz. Nəticə etibarı ilə məhkəmə hakimiyyəti ilə əlaqədar konstitusion qaydalar ümumilikdə hakimlərin tərəfsizliyini və müstəqilliyini təmin etməyə yönəlir [12, s.376].

Qanunvericilik hakimiyyətindən fərqli olaraq, məhkəmə hakimiyyəti ümumi davranış qaydaları müəyyən etmir (bir sıra ölkələrdə tətbiq olunan məhkəmə presedenti müəyyən istisna təşkil edir), icraedici-sərəncamverici fəaliyyətlə məşğul olmur. Bununla belə, deyilənlər məhkəmə hakimiyyətinin dövlət hakimiyyətinin digər budaqlarından tam ayrılığını ifadə etmir. Ümumilikdə nəzərdən keçirildikdə, qanunvericilik hakimiyyəti hakimlərin statusunu müəyyən edir, məhkəmə qanunları tətbiq edir, icra hakimiyyəti məhkəmə qərarlarını icra edir [3, s. 381]. Göründüyü kimi, hakimiyyətin hər üç qanadı bir-birilə əlaqəli şəkildə fəaliyyət göstərərək

vahid bir sistemi təşkil edir.

Elmi ədəbiyyatlarda məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılmasında qanunvericilik və icra hakimiyyətlərinin söz sahibi olduğu qeyd edilərsə də, bu hakimiyyətlərin məhkəmə hakimiyyəti üzərində nəzarət funksiyasının olmadığı xüsusi vurğulanır [14, s.94]. Məhkəmə hakimiyyəti maliyyə məsələləri xaricində digər hakimiyyət növlərindən asılı deyildir [12, s.361].

Məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılmasında qanunvericilik hakimiyyətinin rolu bir neçə praktiki aspektdə özünü aydın surətdə büruzə verir. İlk növbədə, bu əlaqələr hakimlərin təyin olunması prosesində ortaya çıxır. Bu prosesdə qanunvericilik hakimiyyəti ilə yanaşı, icra hakimiyyəti də iştirak edir. Bir qayda olaraq, qanunvericilik hakimiyyəti yuxarı məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının formalaşdırılmasında, icra hakimiyyəti isə aşağı məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının formalaşdırılmasını təmin edir [14, s.94].

Xarici ölkələrdə məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılmasında, xüsusilə hakimlərin təyin olunmasında əlaqədar müxtəlif üsul və qaydalar mövcuddur. Amerika Birləşmiş Ştatlarının məhkəmə hakimiyyəti sistemində diqqət yetirsək aşağı instansiya məhkəmələrinin qurulmasında əsas səlahiyyətin qanunvericilik hakimiyyətinə – Konqresə aid olduğunu görürük. Belə ki, Amerika Birləşmiş Ştatlarının Konstitusiyasının 1-ci maddəsinin 8-ci bölümünə əsasən Ali Məhkəmədən daha aşağı səviyyədəki məhkəmələr Konqres tərəfindən formalaşdırılır [10, s.1]. Konqres qanunlar qəbul etməklə federal və apelyasiya məhkəmələri yarada bilər. Ali Məhkəmənin üzvləri və federal hakimlər isə Konqresin yuxarı palatası olan Senatın razılığı ilə Prezident tərəfindən təyin olunurlar [13, s.246]. Konstitusiyada Prezidentin təklif etdiyi şəxsin Senat tərəfindən təsdiq edilməsi xüsusunda bir müddəə yer almamışdır. Senatın təyinatları təsdiqləmə səlahiyyəti, Prezidentin federal hakimləri təyin etmə səlahiyyəti üzərində bir növ siyasi baxımdan dayandırma funksiyasını həyata keçirir. Senat haqlı görmədiyi və çox radikal gördüyü Prezidentin təyinatları üzərində dayandırma funksiyasından istifadə edir.

Böyük Britaniyada məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılmasında 2005-ci il tarixli Konstitusiya İslahat Aktının qəbul edilməsilə əhəmiyyətli dəyişiklik baş vermişdir. Yaxın tarixə qədər Böyük Britaniyada ənənəvi olaraq ən yüksək dərəcəli məhkəmə Parlamentin ən yüksək qanadı olan Lordlar Palatası olmuşdur. Qeyd olunan Konstitusiya İslahat

Aktı ilə Lordlar Palatasının bu səlahiyyəti Böyük Britaniyanın Ali Məhkəməsinə verilmiş, Lord Kanslərinin səlahiyyətləri azaldılmış, əvvəllər malik olduğu Lordlar Palatasının sədri və Baş hakim kimi vəzifələri başqa şəxslərə verilmişdir. Lord Kanslərin Ədliyyə Nazirliyinin rəhbəri olaraq məhkəmələrin və cəzaçəkmə müəssisələrinin idarə olunması kimi səlahiyyətləri qalmışdır. Konstitusiya İslahat Aktının gətirdiyi yeniliklərdən biri də həm hökumət üzvü olan, həm də məhkəmə hakimiyyətinin rəhbəri hesab edilən Lord Kanslərin tövsiyəsi ilə Kral və ya Kraliçə tərəfindən hakimlərin təyin olunması üsuluna müəyyən qədər son verilməsi olmuşdur [13, s.242]. Tətbiq olunan yeni hakim təyinetmə sistemində Amerika Birləşmiş Ştatlarından fərqli olaraq Parlamentin hər hansı bir nəzarət və ya təsdiq etmə səlahiyyəti nəzərdə tutulmamış, Hakimlərin Təyinatları Komissiyası adlı heç bir orqana bağlı olmayan qurum yaradılmışdır. Bununla belə, Lord Kanslərin hakimlərin təyinatında iştirakı tamamilən aradan qaldırılmışdır. Belə ki, Böyük Britaniya Ali Məhkəməsinin və Apelyasiya məhkəməsinin hakimlərinin Lord Kanslərin tövsiyəsi və Kralın təsdiqi ilə təyin olunması nəzərdə tutulmuşdur.

Almaniya Federativ Respublikasında məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılmasında qanunvericilik hakimiyyətinin xüsusi rolu vardır. Almaniya Federativ Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsinə əsasən Federal Konstitusiya Məhkəməsinin hakimlərinin yarısı Federal Məclis – Bundestaq tərəfindən, digər yarısı isə Federal Şura – Bundesrat tərəfindən seçilir [9, s.41]. Digər federal məhkəmələrin hakimləri Hakimlərin Seçki Komitəsi tərəfindən təyin edilir. Hakimlərin Seçki Komitəsinin 32 üzvünün yarısı Bundestaq tərəfindən təyin edilən üzvlərdən, digər yarısı isə əyalətlərin ədliyyə nazirlərindən ibarət olur [8, s.344]. Göründüyü kimi, Hakimlərin Seçki Komitəsinin üzvlərinin 50%-nin qanunvericilik hakimiyyəti tərəfindən təyin olunan üzvlər olması onu deməyə əsas verir ki, qanunvericilik hakimiyyəti Hakimlərin Seçki Komitəsində qəbul edilən qərarlara təsir imkanına malikdir. Ümumilikdə, Almaniya Federativ Respublikasında qanunvericilik hakimiyyəti həm birbaşa, həm də dolayı yolla məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılmasında iştirak edir.

Fransa Respublikasında qanunvericilik hakimiyyəti məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılmasında dolayı yolla iştirak edir. Fransa Respublikası Konstitusiyasının 64-cü maddəsinə əsasən Prezident məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təminatçısıdır [11,

s.1]. Bu vəzifəni yerinə yetirərkən, Prezidentə Ali Məhkəmə Şurası kömək edir. Belə ki, hakimlər Ali Məhkəmə Şurasının səlahiyyətli orqanı tərəfindən həyata keçirilən müddətlərlə Prezident tərəfindən təyin olunur [13, s.246]. Fransa Respublikası Konstitusiyasının 65-ci maddəsinə əsasən Ali Məhkəmə Şurasına Fransa Respublikasının Prezidenti sədrlik edir. Ədliyyə naziri bu Şuranın vəzifəsinə görə sədr müavindir və Prezidentin səlahiyyətlərini icra edə bilər. Ali Məhkəmə Şurası iki bölmədən ibarətdir: biri hakimlər, digəri isə prokurorlar üzərində yurisdiksiyaya malikdir. Hakimlərə dair yurisdiksiyaya malik bölmənin tərkibinə Fransa Respublikasının Prezidenti, Ədliyyə naziri, beş hakim, bir prokuror, Dövlət Şurası məsləhətçisi, Fransa Respublikasının Prezidenti tərəfindən təyin olunan bir tanınmış şəxs, Milli Assambleyanın Prezidenti tərəfindən təyin edilən bir tanınmış şəxs, Senatın Prezidenti tərəfindən təyin olunan bir tanınmış şəxs daxildir. Fransa Respublikasının Prezidenti, Milli Assambleyanın Prezidenti və Senatın Prezidenti tərəfindən təyin olunan tanınmış şəxslər parlament və məhkəmə orqanlarının üzvü olmamalıdır [11, s.1]. Qeyd olunmalıdır ki, Milli Assambleya və Senatın prezidentləri tərəfindən təyin olunan şəxslər vasitəsilə Fransa parlamenti Ali Məhkəmə Şurasının formalaşmasında iştirak edir. Bununla belə, parlamentin təmsilçiliyinin yalnız iki şəxslə məhdudlaşması, qanunvericilik hakimiyyətinin Şuranın qərarlarına təsir imkanlarının olduqca məhdud olduğunu göstərir. Digər tərəfdən, Şuraya icra hakimiyyəti orqanının – Prezidentin və Ədliyyə nazirinin rəhbərlik etməsi, məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin olunması baxımından müəyyən hüquqi və institusional suallar doğurur. Bu vəziyyət, xüsusilə də hakimiyyətin bölgüsü prinsipinin tələbləri kontekstində mübahisələndirilə bilər.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin təşəbbüsü ilə aparılan məhkəmə-hüquq islahatları, xüsusilə məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılması sahəsində həyata keçirilən ardıcıl tədbirlər hüquqi dövlət quruculuğunun və məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin gücləndirilməsinə xidmət etmişdir. Möhtərəm cənab Prezident Ali Məhkəmənin 100 illiyi münasibətilə 2018-ci ildə keçirilmiş tədbirdə çıxış edərkən bildirmişdir: “Azərbaycanda məhkəmə-hüquq sistemi təkmilləşdirilir, müasir dünya standartlarına cavab verən bir sistem qurulur və bu sahədə islahatlar daim davam etdirilir.”. Danılmaz faktdır ki, bu islahatlar həm normativ-hüquqi baza səviyyəsində, həm

də institusional və texnoloji sahələrdə kompleks yanaşma əsasında aparılır.

Azərbaycan Respublikasında qanunvericilik hakimiyyəti məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılmasında həm birbaşa, həm də dolayı yolla iştirak edir. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 109-cu maddəsinin 9-cu bəndinə və 95-ci maddəsinin 10-cu bəndinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikası Konstitusiya Məhkəməsinin, Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin, Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məhkəməsinin və apellyasiya məhkəmələrinin hakimlərini Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatı əsasında Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi təyin edir [1, s. 32, 40]. Göründüyü kimi, bir sıra ölkələrdə, o cümlədən Almaniya Federativ Respublikasında olduğu kimi ölkəmizdə də yuxarı instansiya məhkəmələr qanunvericilik hakimiyyəti tərəfindən formalaşdırılır.

Azərbaycan Respublikasında qanunvericilik hakimiyyəti aşağı instansiya məhkəmələrinin formalaşdırılmasında dolayı yolla iştirak edir. Belə ki, “Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 6.2-ci maddəsinə əsasən, məhkəmə hakimiyyətinin özünüidarə funksiyalarını həyata keçirən Məhkəmə-Hüquq Şurasının 15 üzvündən biri Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən təyin edilir [6, s. 1]. Bundan əlavə, həmin Qanunun 14.1-ci maddəsinə əsasən, hakim vəzifəsinə namizədlərin seçilməsini həyata keçirən Hakimlərin Seçki Komitəsinin 11 üzvündən biri Milli Məclis Aparatının nümayəndəsidir [6, s. 2]. Göründüyü kimi, Milli Məclisin həm Məhkəmə-Hüquq Şurasında, həm də Hakimlərin Seçki Komitəsində cəmi bir nəfərlə təmsil olunması qəbul edilən qərarlara qanunvericilik hakimiyyətinin təsir imkanlarının son dərəcə məhdud olduğu qənaətinə formalaşdırır.

Eyni zamanda qeyd edilməlidir ki, Məhkəmə-Hüquq Şurasının 15 üzvündən

10-nun, Hakimlərin Seçki Komitəsinin isə 11 üzvündən 6-nın hakim olması qərarların əsasən mövcud hakim korpusunun maraqları çərçivəsində qəbul edilməsi ehtimalını artırır.

Bu kontekstdə, “Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında” Qanunda aşağıdakı dəyişikliklərin edilməsi məqsəda uyğun hesab edilə bilər:

- Məhkəmə-Hüquq Şurasında təmsil olunan hakimlərin sayının 10-dan 5-ə endirilməsi, Milli Məclis tərəfindən təyin olunan üzvlərin sayının 1-dən 5-ə artırılması;

- Hakimlərin Seçki Komitəsinin tərkibində təmsil

olunan hakimlərin sayının 6-dan 4-ə endirilməsi, Milli Məclis tərəfindən təyin olunan üzvlərin sayının 1-dən 3-ə artırılması.

Bu dəyişiklik qanunvericilik hakimiyyətinin məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılmasında daha balanslı iştirakını təmin etməklə məhkəmə sistemində şəffaflığın gücləndirilməsinə töhfə verə bilər.

Qanunvericilik hakimiyyətinin məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılmasındakı rolu, həmçinin hüquqi bazanın müəyyən edilməsi baxımdan da nəzərdən keçirilməlidir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 94-cü maddəsinin I hissəsinin 5-ci və 6-cı bəndlərinə əsasən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi məhkəmə icraatı, məhkəmə qərarlarının icrası, məhkəmə quruluşu və hakimlərin statusu ilə əlaqədar ümumi qaydalar müəyyən edir [1, s.30-31]. Bu xüsusda, Milli Məclis tərəfindən qəbul edilmiş qanunlardan biri “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunudur. Qeyd olunan Qanun ədalət mühakiməsinin həyata keçirilməsi, məhkəmə sistemi, ayrı-ayrı məhkəmələrin səlahiyyətləri, məhkəmələrin fəaliyyətinin təşkili təminatı, hakimlərin statusu, təyin edilməsi, səlahiyyətləri, təyinatı və müstəqilliyi, habelə hakimlərin həvəsləndirilməsi, səlahiyyətlərinə xitam verilməsi və intizam məsuliyyəti ilə əlaqədar müddəaları özündə ehtiva edir [7, s.1]. Göründüyü kimi, məhkəmə hakimiyyətinin əsasları məhz qanunvericilik hakimiyyətinin qəbul etdiyi qanunlarla müəyyən edilir.

Məsələyə başqa prizmadan baxsaq, qanunvericilik hakimiyyəti qəbul etdiyi qanunlarla məhkəmə hakimiyyətinin səlahiyyətlərini artırmaq və ya azaltmaq hüququna malikdir. Eyni zamanda, bu qanunlarla icra hakimiyyətinin məhkəmə hakimiyyətinə təsirinin sərhədləri müəyyən edilə bilər. Nümunə olaraq göstərə bilərik ki, məhkəmə sisteminin müstəqilliyinin daha səmərəli şəkildə təmin edilməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının 2024-cü il 29 mart tarixli 1115-VIQD nömrəli Qanunu ilə “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa dəyişiklik edilmiş və icra hakimiyyəti orqanının bu sahədə səlahiyyətləri azaldılmışdır. Belə ki, qeyd olunan Qanunda müvafiq icra hakimiyyəti orqanının – Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyinin məhkəmələrin işinin təşkili sahəsində həyata keçirdiyi səlahiyyətlərinin Məhkəmə-Hüquq Şurasına həvalə edilməsi öz əksini tapmışdır. Bundan əlavə, Ədliyyə

Nazirliyinin hakimlər barəsində intizam icraatının başlanılması barədə müraciət etməsi, eləcə də hakimlərin Ədliyyə Nazirliyinə ezam edilməsi ilə əlaqədar müddəalar adıçəkilən Qanundan çıxarılmış, hər hansı müraciət olmadan, qanunla müəyyən edilmiş hallarda bütün instansiya məhkəmələrinin hakimləri barəsində intizam icraatı başlamaq vəzifəsi Məhkəmə-Hüquq Şurasına həvalə edilmişdir. Bu da nəzərə alınmalıdır ki, qeyd olunan Qanun Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən məhkəmə-hüquq sistemində həyata keçirilən islahatların davam etdirilməsi məqsədilə qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında Milli Məclisə təqdim edilmişdir. Bu məsələdə qanunvericilik hakimiyyəti icra hakimiyyəti tərəfindən təqdim olunmuş layihəni qəbul etməklə məhkəmə hakimiyyətinin müstəqilliyinin təmin edilməsinə töhfə vermişdir.

Ümumilikdə qeyd edilməlidir ki, qanunvericilik hakimiyyəti tərəfindən qəbul edilən məhkəmə hakimiyyətinə dair qanunvericiliyin ölkədə hüquqi islahatların effektivliyinə təsirini qiymətləndirmək məqsədilə monitoring mexanizmlərinin yaradılması məqsədmüvafiq olardı. Bu məqsədlə, qanunların qəbulundan sonra onların məhkəmə sisteminə real təsirini ölçmək və hüquqi islahatların tətbiq səviyyəsini müəyyənləşdirmək üçün illik hesabatlılıq mexanizmi tətbiq oluna bilər. Belə ki, məhkəmə hakimiyyəti qismində çıxış edən Azərbaycan Respublikasının Ali Məhkəməsi Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə hər il məhkəmələr tərəfindən qanunvericiliyin tətbiqi vəziyyətinə dair illik məlumat təqdim edə bilər. İllik məlumatın müzakirəsi nəticəsində növbəti islahatlara dair tövsiyələr hazırlana və bu tövsiyələr qanunvericilik təşəbbüslərinə çevrilə bilər. Həmçinin belə bir mexanizm qanunvericilik fəaliyyətinin keyfiyyətinin artırılmasına, məhkəmə islahatlarının real şəkildə icra olunmasına, habelə gələcəkdə islahatların daha məqsədyönlü aparılmasına imkan yarada bilər.

Qanunvericilik hakimiyyəti hakimlərin toxunulmazlığının təmin edilməsində də mühüm rola malikdir. Belə ki, Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 95-ci maddəsinin 13-cü bəndinə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikası Prezidentinin təqdimatına əsasən hakimlərin vəzifədən kənarlaşdırılması Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi tərəfindən həyata keçirilir [1, s.32]. Konstitusiyanın 128-ci maddəsinə əsasən hakimlərin vəzifədən kənarlaşdırılması təşəbbüsünü hakimlər cinayət törətdikdə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Azərbaycan Respublikası Ali Məhkəməsinin

rəyi əsasında Milli Məclis qarşısında irəli sürə bilər. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası Məhkəməsi, Ali Məhkəməsi və apellyasiya məhkəmələri hakimlərinin işdən kənarlaşdırılması haqqında qərar Milli Məclisdə 83 səs çoxluğu ilə, başqa hakimlərin işdən kənarlaşdırılması haqqında qərar 63 səs çoxluğu ilə qəbul edilir [1, s.49]. “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 79-cu maddəsinə əsasən Ali Məhkəmənin Plenumu Azərbaycan Respublikası hakimlərinin vəzifədən kənarlaşdırılması barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin sərəfşısına baxır və müvafiq rəyi sərəfşu verildikdən sonra 30 gün müddətində Azərbaycan Respublikası Prezidentinə təqdim edir [7, s.15]. Göründüyü kimi, Ali Məhkəmənin rəyi olmadıqda Milli Məclis hakimlərin vəzifədən kənarlaşdırılması məsələsinə baxa bilməz. Hakimlərin vəzifədən kənarlaşdırılmasının və səlahiyyətlərinə xitam verilməsinin məhdudlaşdırılması onların müstəqilliyinə təminat verir.

Beləliklə, məhkəmə hakimiyyətinin formalaşdırılmasında qanunvericilik hakimiyyəti

mühüm və çoxşaxəli rola malikdir. Bu rol, ilk növbədə, məhkəmə hakimiyyətinin institusional müstəqilliyini təmin edən hüquqi mexanizmlərin formalaşdırılmasında, hakimlərin siyasi və iqtisadi təsirlərdən qorunmasına yönəlmiş normativ-hüquqi aktların qəbul edilməsində, yuxarı məhkəmə instansiyalarına hakimlərin təyin olunmasında, məhkəmə hakimiyyətinin özünüidarəetmə orqanlarında qanunvericilik hakimiyyətinin iştirakçılığında, həmçinin hakimlərin vəzifədən kənarlaşdırılmasında öz əksini tapır.

Belə nəticəyə gəlinir ki, məhkəmə-hüquq islahatları çərçivəsində qanunvericilik hakimiyyətinin məhkəmə sisteminin formalaşdırılmasında iştirakının balanslı və funksional şəkildə genişləndirilməsinə zərurət vardır. Bundan əlavə, məhkəmə hakimiyyəti tərəfindən qanunvericiliyin tətbiqi vəziyyətinə dair illik məlumatların qanunvericilik hakimiyyətinə təqdim edilməsi məhkəmə-hüquq islahatlarının daha məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilməsinə xidmət edə bilər.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı: Hüquq Yayın Evi, 2018, 92 s.
2. Cəfərov İ. Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının şərhli. Bakı: “Hüquq ədəbiyyatı” nəşriyyatı, 2004, 552 s.
3. Çırkin V.Y. Xarici ölkələrin konstitusiyası hüququ (ruscadan tərcümə). Bakı: “Digesta” nəşriyyatı, 2007, 720 s.
4. Əsgərov Z.A. “Konstitusiyası hüququ”. Dərslik. Bakı: “Bakı Universiteti nəşriyyatı”, 2011, 760 s.
5. Əsgərov Z., Nəsirov E., İsmayılov M., Məmmədov X. Azərbaycanın dövlət və hüququnun əsasları. Bakı: “Qarp-Poliqraf” nəşriyyatı, 2003 (dərs vəsaiti), 440 s.
6. Məhkəmə-Hüquq Şurası haqqında Azərbaycan Respublikasının 2004-cü il 28 dekabr tarixli 818-IIQ nömrəli Qanunu, <https://e-qanun.az/framework/7303>, 2025.
7. “Məhkəmələr və hakimlər haqqında” Azərbaycan Respublikasının 1997-ci il 10 iyun tarixli 310-IQ nömrəli Qanunu, <https://e-qanun.az/framework/3933>, 2025.
8. Ertəş T. Kuvvetlər Ayrılığı İlkesi Bağlamında Yasama, Yürütme və Yargı Organları Arasındakı Modern İlişkilər. Ankara, Seçkin, 2024, 472 s.
9. Constitution of the Federal Republic of Germany, dated, May 8, 1949, https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_gg/englisch_gg.html#p0434. 2025.
10. Constitution of the United States, dated, September 17, 1787, <https://www.senate.gov/about/origins-foundations/senate-and-constitution/constitution.htm>, 2025.
11. Constitution of Republic of France, dated, October 4, 1958, https://www.conseil-constitutionnel.fr/sites/default/files/as/root/bank_mm/anglais/constitution_anglais_oct2009.pdf, 2025.
12. Dorsen, Norman, Michel Rosenfeld, Andras Sajó ve Susanne Baer. Comparative Constitutionalism: Cases and Materials. St Paul, 2010. –1668 p.
13. Herringa, Aalt Willem. Constitutions Compared: An Introduction to Comparative Constitutional Law, Cambridge: Antwerp and Portland, 2016, – 474 p.
14. Sajó, Andras. Limiting Government: An Introduction to Constitutionalism, dated 1999, https://www.academia.edu/7446796/_andras_sajo_limiting_government_an_introduction_bookzz_org, 2025.

THE ROLE OF THE LEGISLATIVE POWER IN THE FORMATION OF THE JUDICIARY: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

BEYRAK TANRIVERDİLİ

*Master's Student at the Department of Law
Academy of Public Administration under the President of the Republic of Azerbaijan*

SUMMARY

The legislative power plays a significant and multifaceted role in the formation of the judiciary. This role is primarily manifested in the development of legal mechanisms ensuring the institutional independence of the judiciary, the adoption of normative legal acts aimed at protecting judges from political and economic influence, the appointment of judges to higher judicial instances, the involvement of the legislative branch in the self-governing bodies of the judiciary, as well as in the procedure of dismissing judges.

It is concluded that, within the framework of judicial and legal reforms, there is a need to expand the involvement of the legislative power in the formation of the judicial system in a balanced and functional manner. In addition, the submission of annual reports by the judiciary regarding the implementation of legislation to the legislative body could contribute to the more purposeful implementation of judicial and legal reforms.

YARGI SİSTEMİNİN OLUŞUMUNDA YASAMA ERKİNİN ROLÜ: TEORİK VE PRATİK YÖNLER

BEYRAK TANRIVERDİLİ

*Azərbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Kamu Yönetimi
Akademisi Hukuk Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi*

ÖZET

Yasa sistemi yargının oluşumunda önemli ve çok yönlü bir rol oynar. Bu rol, öncelikle yargı erkinin kurumsal bağımsızlığını sağlayan yasal mekanizmaların geliştirilmesinde, hâkimleri siyasi ve ekonomik etkilerden korumayı amaçlayan normatif yasal düzenlemelerin kabul edilmesinde, hâkimlerin yüksek mahkemelere atanmasında, yasama erkinin yargı özerklik organlarına katılımında ve hâkimlerin görevden alınma sürecinde kendini gösterir.

Yargı ve hukuk reformları çerçevesinde, yasama erkinin yargı sisteminin oluşumuna katılımının dengeli ve işlevsel bir şekilde genişletilmesinin gerekliliği sonucuna varılmıştır. Ayrıca, yargı erkinin yasama organlarına mevzuat uygulama pratiği hakkında yıllık raporlar sunması, yargı ve hukuk reformlarının daha hedefli bir şekilde uygulanmasına katkıda bulunabilir.

РОЛЬ ЗАКОНОДАТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ В ФОРМИРОВАНИИ СУДЕБНОЙ СИСТЕМЫ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

БЕЙРЕК ТАНРЫВЕРДИЛИ

*Магистратура факультета «Право» Академии Государственного
Управления при Президенте Азербайджанской Республики*

РЕЗЮМЕ

Законодательная власть играет значительную и многогранную роль в формировании судебной системы. Эта роль, прежде всего, проявляется в разработке правовых механизмов, обеспечивающих институциональную независимость судебной системы, принятии нормативно-правовых актов, направленных на защиту судей от политического и экономического влияния, назначении судей в высшие судебные инстанции, участии законодательной власти в работе органов самоуправления судебной системы, а также в процедуре освобождения судей от должности.

Делается вывод о том, что в рамках судебно-правовых реформ необходимо расширить участие законодательной власти в формировании судебной системы сбалансированным и функциональным образом. Кроме того, представление судебными органами ежегодных отчетов о ходе исполнения законодательства законодательному органу могло бы способствовать более целенаправленной реализации судебно-правовых реформ.

Təqdim edən: B.Tanrıverdili

Daxil olma tarixi: 11.08.2025

Təkrar işlənmə tarixi: göndərilməyib.

Çapa imzalanma tarixi: 15.09.2025